

A NÉMET GAZDASÁG ÉS A SZÜKSÉGRENDELETEK

NEMCSAK tekintélyes szakemberek, hanem a közvélemény is mindinkább felismeri, hogy a világválság súlypontja — s ennél fogva kulcsa is — Németország. Már 1927-ben mutatkoznak Németországban a gazdasági válság előjelei, amidőn a világválság még nem mutat lefelé haladó irányt. Az 1929 tavasza és 1931 nyara között beállott események gyors tempóban segítik elő a német válság kiéleződését. 1929 tavaszán a párizsi Young-tárgyalások hosszú tartama megingatja a világ bizalmát, ami még ugyanez év őszén a világválság erős megrendüléséhez vezet. Az 1930 szeptember végén lefolyt birodalmi gyűlési választások Hitleréknek maguktól sem remélt győzelmét hozzák s látszólag a külföldnek Németországgal szemben támadt bizalmatlanságát igazolják. A külföld fokozódó bizalmatlansága Németországnak és a német gazdasági életnek nyújtott hitelek teljes és hirtelen visszavonásában nyilvánul és 1931 júliusában a nagy német letéti bankok válságát idézi elő, amely a hat nagybank közül kettőt súlyosan érint.

Ez a négy főesemény jelzi legtalálébban a német gazdasági válság útját. Okai részben kül- és belpolitikaiak, de egyszersmind nemzet- és világgazdaságiak is. A világválság mai kiterjedésére jellemző felemlítenünk, hogy harminckilenc állam küzd valutáris nehézségekkel s ez a harminckilenc állam eddig a világválság több mint felét bonyolította le.

HA NÉMETORSZÁG jelenlegi gazdasági helyzetén végigtekintünk, már a gyáripari termelés nagysága világosan mutatja a gazdasági élet zsugorodását. Az 1928-as termelést alapul véve, az Institut für Konjunkturforschung megállapításai szerint, a gyáripari termelés — amennyiben az termelési indexszámokkal mérhető — 1931 végéig egyharmadával 64.7%-ra csökkent. A termelési javak előállításának kisebbedése árfektetési és javítási munkálatok csaknem teljes szünetelése folytán, ennél az átlagnál jóval tekintélyesebb, de már a fogyasztási javaknál is közel jár ahhoz a határhoz, amely a jelenlegi életszínvonal fenntartásához nélkülözhetetlen.

A mezőgazdasági termelés mennyiségileg eléri az elmúlt év eredményeit, azokat, mesterséges beavatkozás folytán részben felül is múlja, de termelvényeinek értékesítése 1.4 milliárd márkával, azaz 18%-kal alul marad a múltévénél. A német mezőgazdaság különleges baja a forgó tőke hiánya és a hosszúlejáratú eladósodás nyomozható kamatterhe.

A kiskereskedelem útján évente forgalmazott áruk értéke és minősége nézve egyaránt süllyedést mutatnak. Míg a forgalom

1927-hez viszonyítva értékben 22% átlagos hanyatlást mutat, addig minőségben például a húsfogyasztás 8%-kal marad alatta az utolsó békeévek fogyasztásának.

A fogyasztás ilyen nagymérvű szűkülésének oka a jövedelmek erős csökkenése. Ennek oka pedig nemcsak a munkanélküliségben keresendő, hanem egyéb tényezőknek a kihatásában is, amelyek a jövedelem fogyasztásra kerülő részét állandóan kisebbitették. Németország nemzeti jövedelme, különböző becslések szerint, 1927-ben 707 milliárd márkára rúgott, míg 1931-ben legkedvezőbb esetben 60 milliárd márkát tett ki. Sokan s maga az Institut für Konjunkturforschung is az alsó határt 50 milliárd márkára becsülik. Az adók és a szociális terhek csak az utóbbi két évben a jövedelemhez viszonyítva 5%-kal huszonöt százalékról harminc százalékra növekedtek. Igaz ugyan, hogy ez a tetemes növekedés nem csökkenthette ugyanolyan arányban a fogyasztást. A felemelt adók, valamint a szociális járulékok jórészen a vásárlóerőnek másokra való átruházását jelentik, de mindenestre eltolják a fogyasztás irányát. Fogyasztás-, illetőleg munkajövedelemcsökkenést jelentenek a maguk teljes egészében az akkordmunka és a munkaidő rövidítése.

A birodalom, az országok és a községek pénzügyi helyzete úgy a bevételi mint a kiadási oldalról megingott. Az előirányzott bevételek a magángazdaságok jövedelmének, a forgalom mennyiségének és árainak csökkenése folytán sehol sem folytak be. Ez a hiány egyedül a birodalmi háztartásban közel jár a 91 milliárdnyi költségvetés 9%-ához. A kiadási oldalt a munkapiac kedvezőtlen alakulása borította fel, mert a munkanélküliek tekintélyes részéről a városokon és községeken kívül a birodalomnak kellett gondoskodnia. Kereken 21 millióra tehető a munkakeresők száma — s 1932 januárjában a munkanélküliek száma elérte a hat milliót. Vagyis már több mint minden negyedik munkaképes ember tétlenségre volt ítélve. A jövőben némi enyhülés várható, mert a háborús születések évfolyama kevesebb új munkakeresőt dob majd a munkapiacra, mint ezt most a híres háború előtti születési rekordévek teszik.

A tőke nemzetközi sajátsága ellenére a német tőkepiac a háború utáni időkben önálló alakulást mutatott. A kamatláb állandóan jóval felülmúlta a külföld átlagos kamatlábát, hiszen annak majd kétszerezésére rúgott már az 1929—30-as évek átlagjában. Nem meglepő, hogy a bankválság után, 1931 szeptemberében, a külföldi átlag két és félszeresén állott. Jelenleg praktikus értelemben véve nincsen Németországban sem tőke-, sem pénzpiac, aminek külső jele a tőzsdék zárása és az értékek összeomlása.

Amennyiben az árak a nagykereskedelmi árak indexével mérhetők, úgy megállapítható, hogy az árnívó elérte háború előtti színvonalát. A konjunktúra-érzékeny árak szintje pedig mintegy egyharmadával a háború előtti színvonalon alul marad. Nemzetközi viszonylatban az árak lefelé menő tendenciája általános, de Németországban lassabb ütemű. Ez a lassabb csökkenés különösképpen az ipari készáruk-nál mutatkozik erősen, míg a mezőgazdasági cikkek, valamint a nyers- és félárak már tekintélyesen a háború előtti színvonal mögött állanak.

A munkajövedelem, de különösképpen a munkabér alakulása korántsem mutatja azt a rugékonyságot, amelyik a termelés és a munkanélküliség jelenlegi helyzetének megfelelne. A német munkapiac szervezete, a tarifaszervezetek általános érvényessége nagyban akadályozza a munkabéreknek a vállalatok gazdaságosságához való igazodását. A munkaadók már nem egyszer mutattak rá arra a tényre, hogy a munkanélküliség rohamos terjeszkedése, ha nem is kizárólag, de főképpen abban leli magyarázatát, hogy a vállalatok tevékenységének eredménye és a termelési tényező: a munka, ellenértéke egymástól ellentétes irányban tér el.

A VÁZOLT s némileg arányszámokkal megtámasztott kép összeállításánál megállapíthatjuk, hogy Németország gazdasági élete az egész vonalon katasztrófális zsugorodást mutat. Termelési eszközei költséges nyugalomra vannak. Ítéelve, munkaképes lakossága ünnepelni kényszerül s annak örömeit nyomorral üli. Gazdasági tevékenysége általában az előző évek kétharmadára süllyedt. A jóvátétel rendezetlen kérdése, külföldi magántermészetű eladósodásának kamatszolgálatára és törlesztése azonban gazdasági feleslegek kitermesztésére kényszeríti. A külföldi hitelek, amelyek a bizalom megrendüléséig a külföldi adósságok kamatszolgálatát és törlesztését lehetségessé tették, elapadtak. Kibontakozásának egyetlen útja: világversenyképességének s vele kereskedelmi mérlege aktiválásának emelése.

Célja elérésére két út között választhatott. Vagy magára hagyja a gazdasági életet s tétlenül szemléli annak tisztulási folyamatára klasszikus nemzetgazdaságtani elmélet útmutatása szerint, vagy pedig belenyúl a gazdasági élet menetébe s hatalmi rendelkezésekkel kísérli meg a kibontakozás elősegítését. Mind a két lehetőségnek megvan a maga előnye és hátránya. Míg az első esetben a gazdasági élet önkorrrektúrája a tisztulási folyamat folytán, ha ütemére nézve sok kívánni valót hagy is hátra, egyensúlyi helyzetét ismét elérheti, addig a felülről jövő hatalmi intézkedések tévedésekkel mérhetetlen károkat okozhatnak. A német kormány a fentebb röviden vázolt rendkívüli szükség roppant kényszere folytán a hatalmi beavatkozás eszközehez fordult.

Ezen elvi fontosságú döntés után a kényszereszköz kiválasztása volt a megfontolandó probléma. Anglia s példája után sok nemzetgazdaság hirtelen elhatározással — mondhatnánk máról-holnapra — az inflációban, vagy szerényebben kifejezve, az egyenlőtlen aranyelosztás által előállott defláció enyhítésében vélte az alkalmas eszközt megtalálni. Sokan vannak, akik buzgó szorgalommal mások példáját követik, anélkül hogy tisztában volnának az adottságok azonosságával vagy különbségével. Követhette-e Németország Anglia példáját? Mit jelent Anglia inflációja és mit jelentett volna Németország inflációja? Három egymással versengő probléma elsőbbsége döntötte el Anglia hirtelen lépését. Mint hitelnyújtó számolnia kellett kihelyezett tőkéinek és azok hozadékainak lényeges csökkenésével, mint a világ clearing house-a és aranypiaca befolyásának hanyatlásával, mint ipari és kereskedő állam különös gazdasági ágainak (ipar, hajózás) fokozásával s ezzel összhangban: állandósult munkanélkülisége csökke-

nésével. Választása az utóbbi szempontból történt, amihez hozzájárult természetesen az a megnyugtató körülmény, hogy Anglia még mindig a világ első aranytermelő állama s így annál is inkább módjában áll az inflációt egy tetszésszerű ponton megállítania, mert lakossága annak közvetlen kihatását, különösen német mértékben, csupán leírásokból s hírből ismeri.

Németország számára az angol példa követése lehetetlen. Nem mintha Németországban nem volnának az inflációnak hívei, akik benne főként elhamarkodott belföldi eladósodásuktól való gyors szabadulásukat látnák, hanem azért, mért a tekintélyes külföldi adósságok — mind a politikaiak, mind a gazdasági természetűek — nem engedhetik addig, amíg észszerűséggel és nem érzelmekkel kormányoznak Berlinben, Németországot erre az útra. Egy német infláció azonos volna a jóvátétel, az állami és magánadósságok reális nagyobbodásával. Brüning többször és igen erélyesen kijelentette, hogy a márka értékének az aranyhoz való stabil viszonyáról minden rendelkezésére álló eszközzel, teljes erejéből gondoskodni fog. Egy új német infláció egyébként már lélektani okokból és a Birodalmi Bank csekély aranykészlete miatt nagyon rövid lejáratú volna. így értelmezhető, hogy az aranyban oly szűkös Németország Európában azon kevés állam közé tartozik, amely hivatalosan nem gondol arra, hogy pénzürtékének az aranyhoz való viszonyát megbontsa.

Ebben a helyzetben a birodalmi kormányknak nincsen és nem volt más lehetősége, mint a termelési költségek közvetlen úton való csökkentése. Kétségtelen, hogy ez az út fáradságos, küzdelmes és veszélyes, mert tudatosan mélyen belenyúl nemcsak a termelés, hanem a jövedelemelosztás eddigi menetébe is.

Erre a közvetlen és tüskés útra lépett Brüning a birodalmi alkotmány 48. szakaszának második bekezdése alapján, amely a birodalmi elnököt különleges hatalmakkal ruházza fel mindaddig, amíg a közbiztonság és a közrend veszélyeztetve látszik. A birodalmi elnöknek a „gazdasági és pénzürtés élet biztosításáról szóló első szükségrendelete“ 1930 december elején jelent meg, míg a negyedik, eddig legterjedelmesebb és legfontosabb ezirányú szükségrendelete 1931 december 8-án tétetett közzé.

Mind a négy, a gazdasági és pénzürtés élet biztosításáról szóló szükségrendelet középpontjában Németország versenyképességének emelése, illetőleg költségeinek csökkentése áll. Ide tartoznak a túlméretezés, túlracionalizálás amortizálendő költségei, a termelés jelenlegi nagysága mellett igen súlyosan ható merev terhek, valamint a munkabérek tarifaszereződéses kötöttsége.

MIKÉPPEN alakultak a munkabérek Németországban az infláció leküzdése óta? A stabilizáció után a munkabérek mind névleg, mind tényleg nagyon alacsony nívón állottak. A gazdasági élet regenerációja idején az 1924—25. években, sőt még 1926 tisztulási folyamata alatt jelentős emelkedés észlelhető. Az emelkedés folytatódik az 1927-ben kezdődő német és 1929-ben hozzájáruló világkrízis ellenére is, úgyhogy 1930 elején a bérnívó 22.9%-kal magasabb, mint 1927-ben. 1930 őszétől

1931 tavaszáig mutatkozik az első hanyatlás: 5.8%. Ezt a munkabérsüllyedést egy sokkalta nagyobb mérvű megélhetési indexsüllyedés kísérte, úgyhogy a tarifális tényleges munkabér vásárlóereje, amely mint láttuk 1927 óta állandóan emelkedett, 1931 őszén még mindig 24.9%-kal (a német gépgyáripárosok egyesületének számításai szerint) felülmúlja az 1927 elején fennállott viszonyt.

A negyedik szükségrendelet meglazítja a megdermedt tarifarendet és kivételes felmondási jogot biztosít 1932 április 3-ig. Előírja, hogy a megegyezés iránya az 1927. bémívó legyen, de ne történjék 10%-nál magasabb csökkentés a munkabéreknél és 9%-nál magasabb az alkalmazottak fizetésénél. E rendelet folytán magában Berlinben és Brandenburg területben mintegy 2000 tarifaszereződést mondtak fel.

Minden etikai megfontolástól eltekintve a munka honorálása a gazdasági élet legsajátosabb önérdeke, mivel a munkavállalók a belföld legszélesebb fogyasztórétege. A fentebbi megszabásoknál elvül szolgált az a körülmény, hogy a gazdasági élet produktivitásának, valamint az egyes vállalatok rentabilitásának szükségessége erősen gátolja a munkabérek felső határának tetszésszerű alakulását. Magas vagy emelkedő munkabérek csupán addig lehetségesek, amíg a vállalat gazdaságossága nincsen veszélyeztetve. Költségemelkedések megfelelő értékesítés hiányában munkanélküliséget eredményeznek. Elvben munkanélküliséghez vezet a munkabér optimális határának elhagyása, ahol a munkabér optimális határaképpen azt a nívót kell tekintenünk, amelynél az összes rendelkezésre álló emberi munkaerő foglalkoztatása biztosítva van.

A tarifaszereződéseknél a munkaadók egyesülése mellett egyenrangú félként közreműködő szakszervezetek a munkabéreszállító törekvés szükségességét csak abban az esetben voltak hajlandók magukévá tenni, ha kellő gondoskodás történik az ámvívó leszállításáról is. Vagyis ha a béreszállítást egy teljesen egyenrangú árleszállítás előzi meg, mégpedig olyan mértékben, hogy a reális munkabér a nominális bér megváltoztatása ellenére is azonos marad. Ezen álláspontjuknak minden alkalomkor kellő nyomatékot biztosítottak, nemcsak a Wirtschaftsbeirat tanácskozásain, hanem a kancellárral szemben is. Megemléítésre méltó, hogy a berlini vasipar múlt év novemberi egyezkedésénél a választott bíró — Stegerwald birodalmi munkaügyi miniszter értelmében — leszögezte, hogy addig, amíg a megélhetési cikkek ára nincsen leszállítva, nem áll módjában a nominális bémívót csökkentenie.

A megélhetési költségek indexszáma állandó süllyedést mutat s 1931 decemberében 23.8 ponttal állott alatta 1929 maximumának. Igaz ugyan, hogy a süllyedés nem volt minden cikkszoportnál egyöntetű. Legnagyobb süllyedést mutat az élelmezési cikkek és a textilárak csoportja, míg a lakbér kissé emelkedett.

Az árak index szerinti összehasonlításánál szintén a mezőgazdaság terményei mutatják a legnagyobb visszaesést, míg az ipari készárak áremorzsolódása sokkal kisebb méretű. Ennek oka a kartellek és márkacikkek áralakításában rejlik. Ezeknél ugyanis nem a szabad piac mechanizmusa alkotja az árat, hanem a szervezeték hatalmi állása.

Nem véletlen tehát, ha a birodalmi kormány a szükségrendelet-

tekben különös figyelemmel fordul Németország 56.000 kötött ára felé s előírja, hogy 1932 január elsejéig mindenféle néven nevezendő kötött árnívónak az 1931 júliusi nívóval szemben 10%-kal kell csökkennie. Előbb már, 1931 januárjában az első 10%-ot kitevő kényszerárleszállítás valamennyi élelmiszerre a tej kivételével s egy sor névszerint felsorolt árucsoportra keresztülvitett. Ha a szervezetek ezen előírásokat nem követnék, úgy minden megállapodásuk semmissé válik. Külön szerv, a birodalmi árcsökkentő biztos, feladata az árak csökkenését felülvizsgálni és ha kell elrendelni. Messzemenő (részben büntető) felhatalmazásával elérte, hogy a megélhetési index 1932 január végén az elmúlt év novemberének színvonalához képest 63%-kal csökkent, s 1931 decemberéhez képest 4,5%-kal. Figyelmet érdemel, hogy az 1932 januári megélhetési index 14%-kal alacsonyabb 1927 februárjánál.

Különös energiát mutatott az árleszállítási biztos a községi művekkel szemben is. 690 gázgyár közül több mint 300 mérsékelte tarifáját s a városi forgalmi művek is kénytelenek voltak diktatórikus szavát követni. Munkaköre kiterjed a kisiparra is, ahol az árjegyzék-kényszer a legfőbb fegyvere. Mivel munkásságát a negyedik szükségrendelet után, múlt év december közepén kezdte meg, eddig csak annyit állapíthatunk meg, hogy az nem volt hiába, noha nem is sikerült neki a megélhetési költségeket 45 nap leforgása alatt 10%-kal, mint a szükségrendelet megkívánja, leszállítania.

Mivel a lakbér a jövedelmek 20%-át, sőt új épületekben gyakran 33%-át is igénybe veszi, teljesen megfelel a szükségrendelet szellemének a lakbérek általános csökkentése. Ez háború előtti épületeknél 10% s új épületeknél 10—15% között mozog. A lakbérleszállítási törekvéssel egyidejűleg a negyedik szükségrendelet minden bérlőnek 1932. évi január hó 5-ig felmondási jogot biztosított. Április elsején soha nem várt konjunktúra vár a bútorszállítókra, mivel egyedül Berlinben 30.000 költözködés lesz esedékes.

A negyedik szükségrendelet legkevésbé szervez előírása a kamatok hatalmi leszállítása. A megokolás kissé kényelmes. Ha, úgymond, minden jövedelmi ág színvonala süllyed, úgy a szociális érzék követelménye, hogy a süllyedésből a pénzvagyom jövedelme is kivegye részét. A negyedik szükségrendelet előírja, hogy a külföldi adósságokat kivéve, mindennemű belföldi hosszúlejáratú hitel kamatterhe 8%-ról 6%-ra csökkentendő, de ha a kamat 12%-nál magasabb, úgy a csökkentés arányszáma 8:4-hez legyen. Az új épületek lakbérleszállításához is részben szükség volt erre az előírásra, mert ez a jelzáloghitelekre is kiterjed. Nagyon kétséges azonban, hogy egy ilyféle rendelet nem teszi-e a tőkepiac kialakulását teljesen lehetetlenné és nem tereli-e a képződő tőkét zugutcákba.

A jövedelmek és az árak rendezésén kívül a birodalmi háztartás egyensúlyba hozása a szükségrendeletek főcélja. Mint a bevezetésben már röviden vázoltuk, az 1931-es birodalmi háztartás 9.150 milliós bevételi oldala 850 millió márka hiányt mutat. A hiány eliminálására mind a kiadások csökkentése, mind a bevételek fokozása szolgál. A szükségrendeletek legjellemzőbb kiadási korlátozása a hivatal-

noki kar fizetéscsökkentése, melynek azonkívül mellékindoka a szociális egyenlőség megóvása. Egy év leforgása alatt kétszer nyúlt a szükségrendelet hozzá a hivatalnokok fizetéséhez. A múlt év júniusában érvénybe lépett második szükségrendelet progresszív alapon járt el, amennyiben az évi 3.000 márkáig terjedő fizetési osztályt 4%-kal, a 12.000 márkán felüli fizetési osztályt 7%-kal rövidítette. Ugyanez a szükségrendelet vezette be a krízisadót a 300 márkánál nagyobb fizetésekre 1% nagyságban. A negyedik szükségrendelet 9%-os általános fizetéscsökkentést állapít meg. Érdemes megállapítanunk, hogy a kétszeres fizetéscsökkentés és a krízisadó ellenére a kishivatalnokok fizetése még mindig nagyobb a háború előtti fizetéseknél, míg a magasabb hivatalnokoké a háború előtti javadalmazások alá süllyedt. A 9%-os csökkentés évi 200 millió márkával enyhíti a birodalmi háztartás hiányát.

A fennmaradó 700 milliónyi hiány kiegyenlítésére a forgalmi adó 0.85%-ról 2%-ra való felemelése van hivatva. A bíráló méltán mutatott rá, hogy éppen ez a rendelkezés szöges ellentétben áll az árcsökkentő törekvésekkel és a gazdasági élet költségeinek kisebbitésével.

Az adókon kívül az agrárvámok azok, melyek minden erőszakos csökkentés ellenére nemcsak hogy merevségüket megőrizték, hanem mint a forgalmi adó, valamint a vaj- és favám példája mutatja, a költségek emelkedését idézik elő. A bíráló itten jogos, hogy ebből a szemszögből nézve a szükségrendeletek inkább csak az árak szimptomájával, mint azok okaival foglalkoznak.

A gazdasági szubsztancia megőrzésére is különös gondot fordít a szükségrendeletek némely rendelkezése. Már több mint egy éve az Elbától keletre fekvő mezőgazdaság különös védelemben részesül. A Sicherungsverfahren a végrehajtás esedékességét elnapolja az aratás utáni időkre s alkalmat nyújt egészséges mezőgazdasági üzemeknek arra, hogy eladósodásuk egy részét konvertálják. Hasonlóképpen védi a negyedik szükségrendelet az ingatlanvagyon, amennyiben megállapítja, hogy a végrehajtás hat hónappal elnapolható és csak akkor vihető keresztül, ha a kínálat az ingatlan értékének 70%-át meghaladja. Köztudomású, hogy a birodalmi kormány a júliusi bankválság következtében két nagy letéti banknál érdekeltséget vállalt. Egy esetben (Dresdner Bank) 300 millióval sietett a bank segítségére, egy másik esetben (Darmstadter und Nationalbank) a bankkal szemben fennálló minden követelésért készfizető kezességet vállalt. A készfizető kezesség elvállalásával megőrizte a többi nagybankot az összeomlástól és a gazdasági étellel való szolidaritásának érthető jelét adta. A devizakényszergazdálkodás, a vámoknak rendeleti úton való változtatása ezen a téren a birodalmi kormánynak sok apró eszközös biztosit.

MÉLTÁN elhamarkodott volna a szükségrendeletek eme özönvizeszerű tömkelegének egyikéről vagy másikáról már ma végső ítéletet mondani. Ha ezt a pillanat benyomása alatt egész felületesen mégis merészelnénk, úgy annak kellene kifejezést adnunk, hogy eddig sem a gazdasági válság foka, sem a magángazdaságok gazdaságosságának mértéke, sem a munkanélküliek száma nem mutatnak lényeges változást.

Szerintünk az egyes rendelkezéseknél sokkalta mélyrehatóbb a szükségrendeletek általános jelentősége, A rendelkezések, mint fentebb már említettük, mélyen belenyúlnak a gazdasági élet eddigi menetébe. Nem tisztelik sem a szerződészabadságot, sem a közszolgálati hivatalnokok eddig csorbíthatatlannak vélt, alkotmányosan biztosított jogait, sem a kapitalisztikus gazdasági rendszer két elsőrangú jelenségét: az ár és a kamat szabad piaci alakulását.

Joggal kérdezhetjük, hogy mennyiben jelentenek ezek a rendelkezések rendszerváltozást s mennyiben tekinthetők egy új rendszer kezdetének.

Sokan vannak, akik ezekben a rendeletekben az eddigi individualista-kapitalista rendszer alkonyát látják. Érvelésük indokolásául felemlítik, hogy az állam már nemcsak a munkanélküliekről gondoskodik, hanem a hajótörést szenvedő vállalatokról is. Sőt az állam attól sem retten vissza, hogy ezeknél a vállalatoknál messzemenő érdekeltséget vállaljon, mint ezt a két nagybank példája mutatja.

Mások csalódtak tervgazdasági kívánságaikban. Szerintük a szükségrendelet előírásai csupán félszeg kezdetnek tekinthetők, mert sem a termelés nagyságáról, sem annak irányáról semminemű végleges intézkedés nem történt. Félintézkedésekkel, kompromisszumokkal, mondják, nem lehet a jövőt kémlelő társadalom nyugalmát helyreállítani.

Brüning, a helyzet ura, a kamatmérséklési törekvések megokolásánál egy mérsékelt autark gazdasági rendszer mellett foglalt állást. Ugyanilyen irányban készült a birodalmi statisztikai hivatal elnökének, Wagemann-nak, magánjellelű tervezete a német valuta- és bankrendszer reformálásáról.

Tény, hogy a hozott tekintélyes áldozatok ellenére a társadalom nem lát tisztán s azok, akiknek felelősségük tudatában nemcsak máról holnapra kell gondoskodniok, mondhatnánk 24 óránként változó misztikus orákulumokba burkolóznak. Németország társadalma csodálatraméltó fegyelemmel és nem kisebb figyelemmel kíséri a rendeletek hatását, de tisztában van vele, hogy a külgazdasági kérdések tisztázásáig (jóvátétel, stillhalte) az eddigi belső munka torzó marad.

A kérdés az, hogy ez a nagymérvű kísérlet Közép-Európa oly hatalmas gazdasági testén milyen végeredménnyel jár belső vonatkozásban s milyen visszahatásra talál a külföld részéről. Fokozottabb belgazdasághoz (autarkiaához) s egyszersmind fokozottabb elzárkózáshoz vezet-e Németországot Európa keretében? Ez szerintünk aligha lehetséges, mert a politikai adósságok teljes törlesztésének esetében is Németországnak tekintélyes magántermészetű adósságai törlesztéséhez kell látnia s így a világpiacot nem nélkülözheti. Ha a fokozottabb autarkia tényleg bekövetkeznék, de a kereskedelmi mérleg jelentős aktívulódása nélkül, úgy ez a német életszínvonal s különösképpen a kultúrzsükséglet nagymérvű süllyedésével járna s Németország eddigi gazdasági külviszonyainak teljes átszervezését követelné.

A tavaszi, nemsokára esedékes választások talán élesíteni tudják az eddig oly elmosódott képet.

KOLBENHEYER IMRE